

Zlostavljanje djece u obitelji (Abuse of children in family)

Vedran Suton

Sažetak

Razmatraju se određenja i vrste zlostavljanja djece: tjelesno, emocionalno i seksualno zlostavljanje, te zanemarivanje djece. Uzroci zlostavljanja i zanemarivanja analizirani su u okviru tradicionalnih i integrativnih modela objašnjavanja. Opisane su posljedice zlostavljanja na tjelesni i psihološki razvoj i zdravlje djece. U okviru medicinskog modela prevencije prikazan je niz mogućih postupaka na razini šire i lokalne zajednice, obitelji i pojedinca. Navode se načini zaštite djece u Hrvatskoj kroz pravni sustav i neke od instituta društvenog djelovanja.

Ključne riječi: tjelesno zlostavljanje djece, emocionalno zlostavljanje djece, spolno zlostavljanje djece, zanemarivanje djece, uzroci zlostavljanja djece, posljedice zlostavljanja djece, prevencija zlostavljanja djece, prava djeteta

Abstract

Definitions and various types of child abuse are considered: physical, emotional, and sexual abuse and neglect of children. Causes of abuse and neglect are analysed within the framework of traditional and integrative models of explanation. The effects of abuse on physical and psychological development and health of children are described. Within the framework of a medicine model of prevention are presented some of the possible procedures on the level of whole society, local society, family and single person. There is reference about the protection children in Croatia through the legal system and through some other institutes of society.

Key words: Physical abuse of children, emotional abuse of children, sexual abuse of children, neglect of children, causes of child abuse, prevention of child abuse, rights of the child

Uvod

Obitelj je okružje u kojemu dijete odrasta i u kojemu treba dobiti sve što mu je potrebno za normalan rast i razvoj, no ponekad je to i sredina u kojoj dijete biva zlostavljano ili zanemarivano. Na svjetskom planu, pa tako i u Hrvatskoj, posljednjih nekoliko godina intenzivno se radi na osiguravanju uvjeta za ostvarivanje ljudskih prava i posebno, dječjih prava. U isto vrijeme u našoj državi, iz evidencije MUP-a u zadnjih deset godina vidljiv je višekratni porast broja evidentiranih prijava za zlostavljanje i zanemarivanje djece. I šira javnost je uočila i pridala pažnju tom problemu. Potrebno je odrediti što su zlostavljanje i zanemarivanje, kako i zašto dolazi do njih, kako ih otkriti i spriječiti, te kako se nositi se sa njihovim posljedicama.

Pojam i vrste zlostavljanja

Pod pojmom zlostavljanje podrazumijevamo postupke roditelja ili djetetovih skrbnika kojima se djetetu nanosi tjelesna i / ili emocionalna bol ili ga se zanemaruje u toj mjeri da je ugroženo njegovo emocionalno zdravlje i razvoj. (Kempe, 1979., prema Killen, 2001., 21)
Osnovni oblici zlostavljanja su: tjelesno, emocionalno i spolno zlostavljanje djeteta i zanemarivanje djeteta.

Tjelesno zlostavljanje djeteta

To je namjerno nanošenje ozljeda i nespriječavanje istih. Ova vrsta zlostavljanja rezultira postojanjem ozljeda i znakova koji su posljedica ozljeda, a nalaze se na raznim dijelovima tijela. To su modrice od udaraca, pljuski, bacanja i štipanja; opekotine od upaljene cigarete ili grijaćih tijela, te lomovi udova. Neke vrlo ozbiljne ozljede, npr. povrede glave, kod vrlo male djece nisu odmah vidljive. Tu spadaju još izgladnjivanje djece, davanje na konzumaciju štetnih sastojaka, zatvaranje u podrum i slične prostorije.

Ozljede mogu biti namjerno izazvane, a moguće je i da nastanu jer roditelji nisu dovoljno zaštitili svoje dijete. Naime ukoliko dijete ima zdravstvene teškoće kao što su krhke kosti, tada nervozno ali ne i grubo postupanje može imati ozbiljnih posljedica koje se lako mogu zamijeniti za posljedice tjelesnog zlostavljanja, iako kod zdravog djeteta takvih posljedica ne bi bilo.

Emocionalno zlostavljanje djeteta

Emocionalno zlostavljanje može se odrediti kao kroničan stav ili postupanje roditelja odnosno drugih

skrbnika koje ometa razvoj djetetove pozitivne slike o sebi. (Killen, 2001.,27) Ozljede nisu vidljive, ali posljedice mogu biti teže nego u ikoje druge vrste zlostavljanja.. Roditelj ne iskazuje ljubav i pažnju svojoj djeci, pa djeca počinju smatrati da niti ne zaslužuju ljubav, ne razvijaju samopouzdanje i samopoštovanje. Djecu roditelji mogu doživljavati negativno već od samog rođenja. Pripisuju im loše osobine i odbacuju ih na različite načine: neprimjećivanjem, ismijavanjem, smatranjem da su izvor teškoća svojim roditeljima. Djeci se prijeti, kažnjava ih se i napušta. Djeca mogu svjedočiti i nasilju između roditelja. Takva djeca žive u tjeskobi i troše svoje snage na brigu o sebi a i o svojim roditeljima. Često moraju preuzeti odgovornost u situacijama kojima još nisu dorasla. Posebnu skupinu čine djeca ovisnika. U takvoj situaciji ona su u dodiru s odraslima koji su toliko zaokupljeni svojim svijetom da ne primjećuju njih i njihove potrebe. Djeca su izložena tjeskobnim i nepredvidivim situacijama koje ne razumiju. Mogu im također nedostajati potrebni poticaji za razvoj, uz prisutno negativno kontroliranje i kažnjavanje.

Spolno zlostavljanje djeteta

Spolno zlostavljanje obuhvaća široki spektar aktivnosti od zajedničkog gledanja pornografskih časopisa i filmova, do promatranja odraslog pri masturbiranju ili spolno obojene igre, dodirivanja, masturbacije te oralnog, analnog i genitalnog snošaja. Odrasla osoba koristi dijete za zadovoljavanje svojih seksualnih potreba. (Finkelhor, 1986., prema Killen, 2001., 33) Dijete može biti aktivno ili pasivno. Djeca o svemu šute jer u početku nisu niti svjesna što im se u stvari događa; nasilnik ih podmićuje, a poslije i obvezuje čuvanjem tajne, pa i zastrašuje kako ne bi nikome o tome govorila. Dakle, zastrašujući i zbunjujući aspekti spolnog zlostavljanja su tajnovitost i suučesništvo. Uza sve to, djeca se osjećaju krivom i odgovornom za to što im se događa. Na izravan upit, dijete obično poriče takva iskustva. U mlađe djece takva se iskustva mogu prepoznati u karakterističnim motivima likovnog izraza i kroz specifičan seksualno obojeni način ponašanja. Drugim osobama dijete prilazi kao što to njemu čini nasilnik. Javljaju se i mnoge zdravstvene smetnje i poremećaji ponašanja. Samouništavajuća ponašanja seksualno zlostavljane djece kao adolscenata mogu kulminirati samoubojstvom – kada se samoubojstvo vidi kao jedini odgovor na pitanje «Reći nekome ili ne reći.».

Zanemarivanje djeteta

Zanemarivanje predstavlja pasivnost, propuste i nebrigu uslijed koji dolazi do nezadovoljavanja djetetovih osnovnih potreba u pogledu odgovarajuće hrane, odjeće, grijanja, medicinske skrbi i školovanja. To obuhvaća i ostavljanje djece koja se ne mogu samostalno brinuti o sebi, samih i bez odgovarajućeg nadzora kod kuće.

Emocionalno zanemarivanje može biti više ili manje otvoreno i može se očitovati čak i prije djetetova rođenja, primjerice s alkoholom, upotrebom droga, ili lošom prehranom. Emocionalno zanemarivanje određuje se kao nesposobnost uspostave pozitivne emocionalne veze s djetetom. (Killen, 2001., 25) Djetetove potrebe nisu primijećene, djetetom se nitko ne bavi, niti mu pokazuje da je željeno. Ovo dovodi do zaostajanja djeteta u tjelesnom, emocionalnom i intelektualnom razvoju.

Modeli objašnjavanja zlostavljanja

Zlostavljanje je vrlo složen problem. Mnogi putovi vode do zlostavljanja i zanemarivanja djece. Kao čimbenike rizika u obzir treba uzeti osobine roditelja i djece kao pojedinaca (individualno – psihološki čimbenici), interakcije članova obitelji, položaj obitelji u zajednici (socio – ekonomski položaj), raspoložive resurse u lokalnoj i široj zajednici i obilježja kulture kojoj obitelj pripada (stav prema zlostavljanju i razina ekonomske razvijenosti).

Postoji nekoliko modela za objašnjenje nastanka i održavanja pojava zlostavljanja djece. Modeli se razlikuju obzirom na definicije zlostavljanja, pretpostavke o uzrocima, razine analize na koje se smještaju kauzalni mehanizmi, složenost, te načine opisa uzročno posljedičnog odnosa (Azar 1991., prema Pečnik 2001., 33).

Sedamdesetih godina dominirali su **tradicijski modeli**: psihopatološki (medicinski, psihodinamski) i socio-kulturalni.

Psihopatološki model uzroke zlostavljanja traži u psihijatrijskim poremećajima počinitelja. Dosadašnja istraživanja pokazuju vezu između osobina ličnosti roditelja i zlostavljanja djece, ali nije utvrđen specifičan psihopatološki obrazac roditelja – zlostavljača.

Socio - kulturalni model zlostavljanje objašnjava stresom zbog nepovoljnih socio-okolinskih čimbenika (loš ekonomski status, niska obrazovna razina, nepovoljna veličina i struktura obitelji, neuklopljenost obitelji u socijalnu sredinu), te socijalnim i kulturnim normama i stavovima prema nasilju u obitelji. Istraživanja su potvrdila povezanost socio-okolinskih čimbenika i zlostavljanja djece, ali niti jedan čimbenik nije zajednički za sve obitelji u kojima zlostavljanje postoji.

Socio – psihološki model zlostavljanja djece (Gelles i Cornell, 1985., prema Pečnik 2001., 38)., obuhvatnija je verzija tradicijskog, socio-kulturalnog modela zlostavljanja djece i uključuje situacijsko-interpersonalne varijable i individualna obilježja roditelja i djece, a po svojoj je prirodi integracijski.

Integracijski modeli koji su se pojavili osamdesetih godina, objedinjuju niz uzroka odnosno čimbenika rizika zlostavljanja. To su još i opći, ekološki, transakcijski, tranzicionalni, te radni model

kojim se rukovodi Killen.

Opći model koga predlažu Bittner i Newberger, kao čimbenike rizika za nasilje u obitelji navodi međudjelovanje sociokulturalnih činitelja (vrijednosti i norme vezane uz nasilje, prihvaćenost tjelesnog kažnjavanja, pravni položaj djece u društvenoj strukturi i sl.) i stresora koji su vezani za životne uvjete i situaciju u obitelji (loš odnos između roditelja, između roditelja i djeteta, loša financijska i stambena situacija u obitelji), te za neke osobine djeteta (hendikepi, poremećaji koji traže posebnu brigu), i roditelja (poremećaji ličnosti, duševne bolesti, ovisnosti, nisko samopoštovanje, žrtve zlostavljanja).

U **ekološkom modelu** (Belsky, 1980., prema Pečnik 2001., 38) postoje četiri razine utjecaja koje u međudjelovanju dovode do zlostavljanja i zanemarivanja, a osim čimbenika rizika koji povećavaju rizik zlostavljanja, postoje i zaštitni čimbenici koji umanjuju vjerojatnost zlostavljanja. Prva, ontogenetska razina, odnosi se na roditelje, a obuhvaća njihova individualna obilježja (intelektualne sposobnosti, roditeljske vještine, osobine ličnosti i dr.). Druga razina, mikrosustav, odnosi se na obitelj a obuhvaća osobine djeteta, odnos među članovima obitelji, veličinu obitelji i dr. Treća razina, egzosustav, odnosi se na lokalnu zajednicu i uključuje sustav socijalne podrške i nadzora, zaposlenost i dr. Četvrta razina, makrosustav, odnosi se na kulturalne elemente, kao što su društvena prihvaćenost nasilja i ekonomska razvijenost društva.

Transakcijski model Cicchetti i Rizleyja uključuje biološke, psihološke i socijalne čimbenike; zatim čimbenike rizika i zaštitne čimbenike. Uzročne čimbenike dijele na trajne i prolazne.

Tranzicijski model Wolfea smatra da je zlostavljanje uzrokovano nizom čimbenika. Razlikuje rizične i zaštitne čimbenike. Zlostavljanje je ekstrem na kontinuumu roditeljskog ponašanja. Na jednoj strani su prikladna, a na drugoj strani kontinuum neprikladna roditeljska ponašanja. Sukob između roditelja i djeteta prolazi kroz tri faze u kojima se kombiniraju rizični i zaštitni čimbenici. Proces se kreće od smanjene tolerancije na stres i oslobađanja agresije u prvoj fazi, do slabog rješavanja akutnih izazova i kriza u drugoj fazi, te do uspostavljanja kroničnog obrasca razdražljivosti i agresije prema članovima obitelji u završnoj fazi.

Ovi se modeli bave objašnjavanjem uzroka u prvom redu tjelesnog zlostavljanja, a čimbenici rizika za druge oblike zlostavljanja mogu se navesti prema istom okviru.

Osim čimbenika rizika postoje i zaštitni čimbenici koji sprečavaju ili ublažavaju zlostavljanje i zanemarivanje. Do zlostavljanja i zanemarivanja dolazi kada se poremeti ravnoteža između te dvije vrste čimbenika. Potrebno je istražiti njihov međusobni odnos i doprinos pojavi zlostavljanja, jer još uvijek nisu utvrđeni čimbenici rizika koji bi bili dovoljan ili nužan uvjet da do zlostavljanja dođe.

Killen razvija **radni model** koji je holistički, interakcijski i eklektičan. Model obuhvaća dijete (urođene osobine, reakcije, suočavanje sa životom i načini preživljavanja), roditelje (stresni činitelji u roditeljskom djetinjstvu, dimenzije ličnosti), roditeljske funkcije, načine suočavanja sa gubitkom i krizama, utjecaj bračnih odnosa i rastave braka, interakciju i privrženost djece i roditelja, ulogu socijalne mreže, te društvene i ekonomske činitelje.

Uzroke i procese koji dovode do zlostavljanja potrebno je spoznati radi planiranja prevencije, ranog otkrivanja i tretmana tih pojava kroz odgovarajuće institucije, programe i društvene akcije, a za svaki konkretan slučaj zlostavljanja potrebno je što točnije spoznati njegove uzroke, kako bi se mogle poduzeti odgovarajuće mjere.

Posljedice zlostavljanja djece

Zlostavljanje u djetinjstvu ima učinak na pet značajnih, međusobno povezanih područja: neurološki i intelektualni razvoj; školski uspjeh i životna očekivanja; socio – emocionalni razvoj; socijalne odnose i ponašanje; mentalno zdravlje u cjelini. (Ajduković, 2001., 61) U svakom od navedenih područja posljedice mogu biti neposredne i dugoročne; Zlostavljanje i zanemarivanje u većini slučajeva djeci se događa višekratno, a posljedice ovise o dobi djeteta - žrtve.

Neurološka oštećenja u djece, uzrokuju zaostajanje u intelektualnom razvoju, a samim tim i lošiji školski uspjeh, te manje školske ambicije.

Na planu socio – emocionalnog razvoja javljaju se smanjena samokontrola, povećana ovisnost o drugim ljudima, depresija, niže samopouzdanje i samopoštovanje, te osjećaj nemogućnosti kontrole nad životnim događajima.

Na planu socijalnih odnosa slabo su razvijene socijalne vještine i socijalna percepcija. Javljaju se agresija i delinkvencija, psihosomatske smetnje (alergija, astma, probavne poteškoće).

Na planu mentalnog zdravlja javljaju se razne poteškoće. Djeca razvijaju različite obrambene mehanizme i mehanizme prilagodbe: disocijativnost (poricanje i potiskivanje osjećaja i događaja), samooptuživanje, idealiziranje roditelja zlostavljača (što je rezultat fragmentacije koja dovodi do nemogućnost realnog procjenjivanja sebe i drugih) i samodestruktivno ponašanje (samoranjavanje, uporaba alkohola, droga, spolno rizično ponašanje). Prevladavajući su osjećaji nelagode, tjeskobe, panike, straha, beznadnosti, zbunjenosti, usamljenosti, tjeskobnosti. Moguća je pojava post – traumatske stresne reakcije.

Dugoročne posljedice zlostavljanja su poteškoće u pogledu temeljnog povjerenja u druge, samostalnosti i osobne djelotvornosti. Muškarci često i sami postaju zlostavljači i svojih partnerica i svoje djece, dok žene ulaze u partnerske odnose u kojima su žrtve, a također mogu i zlostavljati

djecu. Najveći broj istraživanja bavio se karakteristikama roditelja koji su zlostavljači. Ustanovljeno je da roditelji koji su u djetinjstvu bili zlostavljani u 30-40% slučajeva i sami zlostavljaju svoju djecu. Međugeneracijski lanac zlostavljanja nije nužan ako je dijete dobilo uz realističan doživljaj roditeljskog ponašanja, dovoljno socijalne i emocionalne podrške od šireg i užeg okruženja.

Loše posljedice zlostavljanja i zanemarivanja djeca mogu izbjeći ili smanjiti ako su u stanju depersonalizirati događaj (ponašanje drugih ne dovesti u neposrednu vezu sa sobom i ne osjećati se odgovornim za nasilno ponašanje roditelja), ako imaju osjećaj vlastite vrijednosti, osjećaj kontrole nad vlastitim životom i sposobnost za rješavanje problema (sposobnosti za to povećavaju se sa uzrastom djece), blisku vezu sa nekom drugom osobom i ako provode što je manje moguće vremena s roditeljima – zlostavljačima.

Prevenција zlostavljanja

Polazeći od medicinskog modela prevencije, preventivno djelovanje najčešće se opisuje na tri razine – primarnoj, sekundarnoj i tercijarnoj (Ajduković 1994.; Žižak i Horvat – Kutle 1995.; Oates, 1996., prema Ajduković 2001., 162). Na svakoj od razina, preventivne aktivnosti mogu biti usmjerene na socijalno okruženje (lokalna zajednica, regija, država), obitelj i djecu.

Primarna prevencija ima za cilj potpomaganje činitelja zaštite od zlostavljanja i zanemarivanja u rizičnim okolnostima, te kontrolu i sprečavanje činitelja rizika. U tu svrhu teži se poboljšanju kvalitete života u svim obiteljima (a ne samo u rizičnim), potiče se svestrani razvoj djece i razvoj roditeljskih vještina.

Na razini socijalnog okruženja potrebno je razvijati osjetljivost javnosti na nasilje nad djecom. Nasilje se ne smije tolerirati. Potrebno je javnost upoznati s tim da je zlostavljanje djece kazneno djelo i kroničan problem ako se ne poduzmu odgovarajuće mjere. Djeci treba pomoći makar ona sama ne traže uvijek pomoć. Pasivnost odraslih znači sudjelovanje u ugrožavanju djece.

Javnost, naročito roditelje i djecu, potrebno je upoznati sa Konvencijom o pravima djeteta i načinima njenog ostvarivanja. Mediji bi trebali nuditi informacije o načinima borbe protiv nasilja u obiteljima.

Na razini obitelji potrebno je roditelje pripremiti za odgovorno roditeljstvo i naučiti ih roditeljskim vještinama. U domeni je socijalne politike pomoć obitelji u osiguravanju dnevne skrbi o djeci, materijalna pomoć i stručna pomoć za djecu u razvoju.

Djecu od vrtića pa do srednje škole treba educirati o njihovim pravima; podučiti ih kako će prepoznati razne oblike zlostavljanja; pomoći im u razvijanju pozitivne slike o sebi i u razvijanju samopouzdanja, te u učenju socijalnih vještina, naročito vještine nenasilnog rješavanja sukoba.

Sekundarna prevencija je usmjerena na rizične obitelji i roditelje.

Na širem društvenom planu potrebno je utvrditi raširenost i činitelje rizika nasilja u obitelji i educirati odgovarajuće stručnjake u prepoznavanju činitelja rizika te u pristupanju takvoj obitelji. Važno je razviti mrežu usluga koje vladine i nevladine organizacije pružaju obitelji u krizi: telefoni za pomoć, web stranice na Internetu za pomoć, centri za obitelji u krizi, savjetovališta.

Rizičnoj obitelji potrebna je mreža podrške u širem i užem okruženju, te psihosocijalna i materijalna pomoć.

Djecu koja odrastaju u rizičnim obiteljima važno je osposobiti za suočavanje sa problemima, te organizirati mrežu njihove socijalne podrške.

Tercijarna prevencija je tretman, tj. intervencija u slučajevima zlostavljanja djece.

Sama intervencija ima preventivni karakter, jer smanjuje međugeneracijski prijenos nasilja u obitelji. Cilj tretmana je sprečavanje ponavljanja zlostavljanja i ublažavanje posljedica nasilja. Žrtvama nasilja i počinitelju pruža se psihosocijalna pomoć, temeljena na pravnim propisima. Na širem društvenom planu potreban je sustav prijavljivanja nasilja nad djecom i jedinstveni sustav evidentiranja nasilja nad djecom u pravosuđu, socijalnoj skrbi, zdravstvu i prosvjeti. Potrebno je statistički pratiti nasilje i obrazovati stručnjake koji su uključeni u proces tretmana (psiholog, socijalni radnik). Važno je pratiti učinke tretmana. Istražni postupak ne bi svojim provođenjem trebao dodatno traumatizirati djecu – žrtve nasilja.

Na razini obitelji, poželjno je više tretmanski a manje represivno pristupiti zlostavljačima. Za njih je poželjan obavezan psihosocijalni tretman.

Dijete mora ostvariti pravo na život u obitelji, ali ga treba i zaštititi od ponovljenog zlostavljanja. Tome bi trebali pripomoći razni oblici individualnog i grupnog tretmana za dijete i članove obitelji. Ukoliko to ne bi dalo rezultata, dijete bi se trebalo izdvojiti iz obitelji – u prihvatni centar sa posebno educiranim stručnjacima. Nakon odgovorne procjene, moguće je izdvajanje djeteta u udomiteljsku obitelj.

Zaštita djece od zlostavljanja i zanemarivanja kroz pravni sustav i društveno djelovanje

Prava djeteta

Svim ljudskim bićima pripadaju temeljna prava i slobode. Djeci, zbog njihove tjelesne i psihičke nezrelosti pripadaju posebno istaknuta prava na zaštitu.

Generalna skupština UN je 1959. godine prihvatila Deklaraciju o pravima djeteta. U njoj su nabrojana osnovna prava i slobode svakog djeteta. Ova deklaracija imala je samo moralnu snagu. Trideset

godina poslije, na Glavnoj skupštini Ujedinjenih naroda, usvojena je Konvencija o pravima djeteta, međunarodni dokument koji sadrži univerzalne standarde koje države potpisnice konvencije (koju su i ratificirale) moraju jamčiti svakom djetetu. U Konvenciji se govori o obvezama koje odrasle osobe i društveni čimbenici imaju prema djetetu. Konvencija o pravima djeteta je pravni akt koji ima snagu zakona i obvezuje stranke na pridržavanje njenih odredbi, a uključuje i pravo nadziranja primjene u zemljama koje su je potpisale i ratificirale. To je prvi dokument u kojemu se djetetu pristupa kao subjektu sa pravima, a ne samo kao osobi koja treba posebnu zaštitu.

Obzirom na vrste prava na koje se odnose, članci Konvencije (ima ih ukupno 54) podijeljeni su na **prava preživljavanja** – pravo na život, pravo na odgovarajući životni standard, pravo na prehranu, pravo na smještaj, pravo na zdravstvenu pomoć; **razvojna prava** – pravo na obrazovanje, igru, slobodno vrijeme, kulturne aktivnosti, informiranje, slobodu misli i izražavanje vjere; **prava sudjelovanja** – pravo na aktivno sudjelovanje u regionalnom, nacionalnom i svjetskom okružju, čime se priprema za aktivnog građanina budućnosti – tu spadaju prava na slobodu misli i pravo na udruživanje i **zaštitna prava** – prava na zaštitu od zlorabe, zapostavljanja i izrabljivanja, pravo na zabranu dječjeg rada, zaštitu od droga, alkohola, duhana, na zaštitu djece izbjeglica, djece u oružanim sukobima i djece u zatvorima.

Ovo je prvi puta da jedan obvezujući međunarodni ugovor uočava problem zlostavljanja djece u obitelji. Tako se u članku 19. razmatraju obaveze (zakonodavne, upravne, socijalne i obrazovne) države ugovornice u zaštiti djeteta od svakog oblika tjelesnog ili duševnog nasilja, povreda ili zloraba, zanemarivanja ili zapuštenosti, zlostavljanja ili iskorištavanja, uključujući spolno zlostavljanje, dok o njemu brine roditelj ili neka druga odgovorna osoba. Kao mjere zaštite navode se socijalni programi za djecu i skrbnike i drugi oblici prevencije, utvrđivanja, izvješćivanja, istraživanja, postupanja i pravnog sankcioniranja slučajeva zlostavljanja djeteta.

U članku 34. posebno se navodi obveza države u zaštiti djeteta od svakog oblika spolnog izrabljivanja i zlostavljanja. To je prvi puta da se spolna zloraba djece izričito zabranjuje jednim međunarodnim ugovorom.

Obveze spram djeteta država može ispunjavati izravno npr. pružanjem zdravstvene zaštite i mogućnosti obrazovanja i posredno, dajući podršku roditeljima u obavljanju njihove roditeljske uloge. Konvencija o pravima djeteta je prvi međunarodni sporazum o ljudskim pravima koji izričito priznaje i ulogu nevladinih udruga u angažiranju za ostvarivanje prava djeteta.

Odlukom Vlade Republike Hrvatske, Hrvatska se smatra strankom Konvencije o pravima djeteta od dana osamostaljenja, 8.10.1991. godine.

Obiteljski zakon

Na temelju zakonskih ovlasti sud treba izricati kaznene, prekršajne i obiteljsko-pravne mjere za zaštitu zlostavljane djece.

Hrvatsko obiteljsko zakonodavstvo zlostavljanje i zanemarivanje djece u obitelji smatra problemom koji nadilazi isključivo kazneno – pravno sankcioniranje. To je vidljivo u obiteljsko – pravnim odredbama koje imaju ulogu spriječiti zlostavljanje i zanemarivanje.

U Republici Hrvatskoj na snazi je Obiteljski zakon iz 1998. godine.

U dijelu zakona pod nazivom Roditeljska skrb, od članka 86. do članka 89. reguliraju se djetetova prava i dužnosti, pa se tako u članku 87. navodi kako roditelji i ostali članovi obitelji ne smiju dijete podvrgavati ponižavajućim postupcima, duševnom i tjelesnom kažnjavanju i zlostavljanju. Članak 88. propisuje pravo djeteta na traženje zaštite svojih prava pred nadležnim tijelima koja su dužna ispitati slučaj i poduzeti odgovarajuće mjere.

Od članka 90. do članka 107. razmatraju se odgovornost dužnosti i prava roditelja. Tako se u članku 90. navodi kako su roditelji prije svih pozvani i odgovorni djetetu omogućiti ostvarivanje njegovih prava, a po članku 91. roditelj je dužan štiti dijete od ponižavajućih postupaka i tjelesnog kažnjavanja drugih osoba..

U člancima 108. do članka 119. riječ je o zaštiti prava i dobrobiti djeteta i mlađe punoljetne osobe. Člankom 108. propisuje se da je svatko dužan obavijestiti centar za socijalnu skrb o kršenju djetetovih prava, a posebice o svim oblicima tjelesnog ili duševnog nasilja, spolne zlorabe, zanemarivanja ili nehajnog postupanja, zlostavljanja ili izrabljivanja djeteta.

U narednim člancima navodi se da Centar za socijalnu skrb poduzima mjere radi zaštite prava i dobrobiti djece (čl.109.) upozorava roditelje na pogreške i propuste u skrbi i odgoju djeteta i pomaže im da te pogreške i propuste uklone (čl.110); ukoliko je potrebno, određuje se nadzor nad roditeljskom skrbi (čl.111). Moguće je i dijete povjeriti na čuvanje drugoj osobi ili ustanovi ukoliko roditelj u većoj mjeri zanemaruje podizanje i odgoj djeteta, ili postoji opasnost za pravilno podizanje djeteta, ili ako roditelj nije zaštitio dijete od štetnih postupaka drugih osoba, posebice članova obiteljske zajednice (čl.112).

U članku 115. navode se razlozi za oduzimanje roditeljske skrbi odlukom suda u izvanparničnom postupku. Tu spadaju zlorabljenje roditeljskih dužnosti i prava (tjelesno i duševno nasilje nad djetetom, spolno iskorištavanje djeteta, izrabljivanje djeteta, dopuštanje uživanja alkoholnih pića, droge ili drugih opojnih sredstava, navođenje djeteta na društveno neprihvatljivo ponašanje, i drugi oblici kršenja dječjih prava) i grubo zanemarivanje roditeljskih dužnosti i prava (napuštanje djeteta,

ne skrbljenje o djetetu duže od tri mjeseca, zanemarivanje skrbi za osnovne životne potrebe djeteta s kojim živi ili ne pridržavanje mjera koje je radi zaštite prava i dobrobiti djeteta prethodno donijelo nadležno tijelo).

Posebnom odredbom u članku 118. zabranjuje se nasilničko ponašanje bračnog druga ili bilo kojeg punoljetnog člana obitelji, a prekršajnom odredbom u članku 362. članu obitelji koji se u obitelji nasilnički ponaša, određuje se prekršajna kazna zatvora.

Društvena zaštita djece u Hrvatskoj

U Nacionalnom programu djelovanja za djecu u Republici Hrvatskoj koji se temelji na Rezoluciji opće skupštine UN o svjetskom sastanku na vrhu posvećenom djeci, Konvenciji o pravima djeteta, Svjetskoj deklaraciji o opstanku, zaštiti i razvoju djece, te Planu djelovanja za primjenu Svjetske deklaracije o opstanku, zaštiti i razvoju djece u devedesetim godinama, predviđa se poboljšanje zadovoljavanja potreba djece u svim područjima života: skrb o zdravlju, izobrazbi, stanovanju, te zaštita od nasilja i zanemarivanja, a također mjere i aktivnosti za sprečavanje zlostavljanja i zanemarivanja te pomoć djeci koja su pretrpjela zlostavljanje. Zato Nacionalni program navodi aktivnosti centara za socijalnu skrb koji djeluju u skladu sa Zakonom o braku i obiteljskim odnosima i Prijedlogom zakona o obiteljskim odnosima, na zaštiti prava i interesa djece.

Ostvarivanje Nacionalnog programa, koordinaciju i usklađivanje rada državnih i ostalih tijela koji ostvaruju planirane mjere i aktivnosti, obavlja Vijeće za djecu. To je stručno i savjetodavno tijelo Vlade RH, a djeluje pri Državnom zavodu za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.

Navedeni zavod je u suradnji s UNICEF-om pristupio projektu pravobranitelja za prava djeteta (ombudsmana) – tijela koje će štiti prava i interese djeteta koji su zajamčeni međunarodnim aktima, Ustavom Republike Hrvatske i zakonskim aktima. Zavod također izrađuje stručne analize o obiteljskim savjetovalištim u RH, te će uz suglasnost Ministarstva rada i socijalne skrbi, a obzirom da ih je premalo, potaknuti njihovo otvaranje na području cijele države.

Zaključak

Zlostavljanje i zanemarivanje djece poprimaju razne oblike, imaju mnogobrojne uzroke na planu društva i pojedinca, no imaju jedinstvenu posljedicu - unesrećenu djecu.

Efikasan pristup rješavanju tog problema, uključujući njegovo uočavanje i razumijevanje, uključuje niz društvenih intervencija u pravnom, socijalnom i obrazovnom sustavu, niz organizacija, službi i stručnjaka iz vladinog i nevladinog sektora koji se angažiraju i surađuju na tom zadatku.

Literatura

1. Ajduković Marina: Utjecaj zlostavljanja i zanemarivanja u obitelji na psihosocijalni razvoj djece, Dijete i društvo, Zagreb, 2001.
2. Ajduković Marina: Prevencija zlostavljanja i zanemarivanja djece, Dijete i društvo, Zagreb, 2001.
3. Dulčić Adinda: Zlostavljana i zanemarena djeca - obiteljsko ozračje i društvena zaštita, Dijete i društvo, Zagreb, 2001.
4. Hrabar, Dubravka: Zanemarivanje i zlostavljanje djece u obitelji – pravni aspekti, Dijete i društvo, Zagreb, 2001.
5. Killen Kari: Izdani: zlostavljana djeca su odgovornost svih nas, Društvo za psihološku pomoć, Zagreb, 2001.
6. Konvencija o pravima djeteta, Državni zavod za zaštitu materinstva i mladeži, Zagreb, 2001.
7. Obiteljski zakon (1998) Narodne novine, 162/1998.
8. Pečnik Ninoslava: Teorijski pristupi objašnjenju zlostavljanja i zanemarivanja djece, Dijete i društvo, Zagreb, 2001.
9. www.hrabritelefon.hr